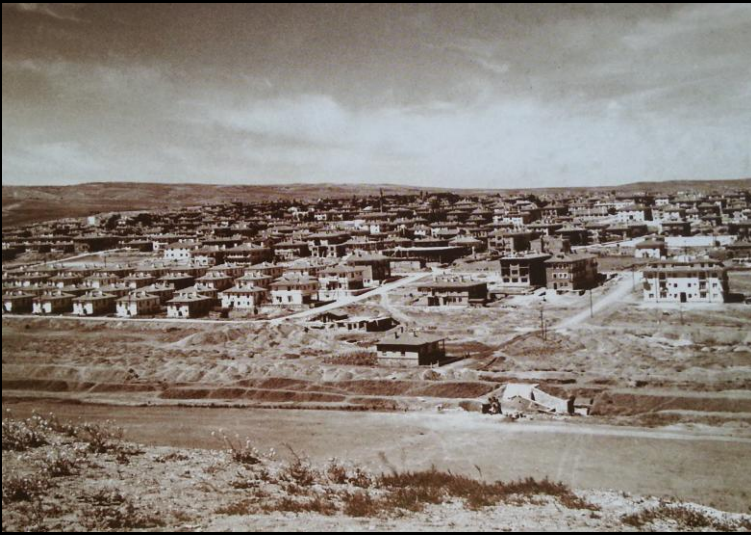


Bahçelievler ve Emek Mahallesi: Adresini, Sokağını Yitiren Semtin Tarihi

Yaşar Sökmensüer



Bahçelievler (1953)

Emrah Serbes, “İnsan bir yerde doğdu mu orali olmuyor, o zamanlı oluyor. Memleketi (semti) o zaman oluyor. İnsan zamanını durdurmak istediği yere aittir” diye yazar ya, “Hikâyem Paramparça” kitabında; “Semt odaklı Ankara çalışması”, beni Bahçelievler ve Emek Mahallesi’ne böyle sürüklüyor. Biraz “sözlü tarih-sokak tarihçiliği”, biraz da Federico Fellini’nin “Amarcord (Hatırladıklarım)” filmindeki gibi bellekte yer alan fotoğraflar.

Ancak öncelikle, Bahçelievler ve Emek Mahallesi’nin semt monografisi, sözlü tarihi üzerine bir anlatının ironik bir sorununu dile getirmem gerek.

ik Davetli bir yazıdır.

Bu iki köklü ve iç içe semtin tüm sokaklarının, caddelerinin numaraları, iskambil destesi gibi karılıp yeniden dağıtılcasına değiştirildiği için “anılarının adresi”, çoğu kez “eski ... Sokak” vurgusuyla yer alacak. Böyle yazmamın iki nedeni var; ilki hafıza mekânlarına saygı. İkincisi de onunla bağlantılı olarak, bu sokakların semt hafızasında hâlâ öyle anılması. Hafıza mekânları yok olsa da, Fransız tarihçi Pierre Nora'nın deyişiyle “Hafıza hatırayı kutsallaştırır.”

Bahçelievler'i biraz da böyle; hâlâ anı olamayacak kadar taze “an”larıyla, gerçekten “bahçeli evler”den ibaret olduğu zamanlarıyla hatırlıyorum. Özellikle eski 35. 37. 39. Sokaklar ve 3. Cadde çevresini...

Semte adını veren Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi, Hermann Jansen Planı zemininde, üst düzey kamu görevlilerince 1930'lu yıllarda kurulur. Tek katlı, ya da bodrumu ile birlikte iki buçuk katlı, büyük bahçeli A, B ve C Tipi (tek, ikiz ve sıra evler) planlanmaktadır. İnşaata 1937 yılında başlanır ve evler iki yıl sonra teslim edilir. Prof. Dr. Aykut Kansu o dönemi şöyle aktarıyor:

Bahçeli Evler Yapı Kooperatifi'nin propagandasını yapan Karınca Dergisi'nin Mart 1936 sayısında, Hermann Jansen bu konuda çok açık konuşmaktaydı: ‘Avrupa'nın bütün büyük şehirlerinde insanlar birbirleri üzerine istiflenmiş bir halde yaşadıkları için kendilerini tabiattan uzaklaştıran dört, beş, altı, yedi, hatta sekiz katlı 'kira kışlaları' denilen büyük yapıların ıstırabını çekmektedirler. Bu gibi meskenler birer mesken değil, orada oturanların yemeklerini yiyebilmelerine ve uykularını uyuyabilmelerine yarayan birer sığınaktır. Yani insana varlığının zevkini duyuracak yuvalar sayılamazlar. İşte bu sebeple, yapı kooperatifleri çok katlı meskenlerden, her ne pahasına olursa olsun sakınmalı ve hususî, bahçeli tek veya iki katlı birbirine bitişik sıra evler kurmayı diğer herhangi biçimdeki evlere üstün tutmalıdır.

Müstakil Evler ve Dev Bahçeler

Bahçelievler'de o dönem yapılan müstakil evlerin içine girerse; Eski 35. Sokak'ta bir dönem içinde yaşadığım evlerin büyük arka bahçeleri, yapıldığında Emek 4. Cadde'ye kadar ulaşır. Arka bahçelerde erik, elma, ayva, kayısı, özellikle sarı kiraz, vişne, dut gibi meyve ağaçlarının yanı sıra, ıhlamur, akasya ağaçları, güller, leylaklar, nergisler vardır.

Mevsim bahardan ilkyaza hazırlanırken, bahçelerdeki türü ve rengiyle farklı güller, komşular arasında örtülü, hoş rekabetler yaratır. Evlerin ön bahçelerinin sınırı, düzenli budanmış Ligustrumlarla ve bir kısmı da hoş-mayhoş tadıyla çocukların “doğa-sokak yiyecekleri” arasında yer alan kuzukulağı ile örülüdür. Evleri, ön bahçelerde çam, kestane ve çınar ağaçlarının yanı sıra, yeşil, beyaz, bazen de kırmızı panjurlar gölgeler.

“Evlatlık” Mekânı

Evlerin yan bahçesinde ise, başlangıçta daha çok kömür deposu olarak kullanılan, bahçe alet-edevatının yer aldığı baraka tipi bir müstemilat vardır.

Evlerin girişi küçük, kare camekânlı bir alandandır. Girişte sağda küçük tuvalet, küçük bir sofa, devamında dikdörtgen biçiminde geniş bir mutfak masasının, oturma alanının rahatça sığıdığı büyük bir mutfak yer alır. Yan bahçeye mutfak kapısından da ulaşılır. Mutfaktan aşağıdaki bodrum katna merdivenle inilir.

Bodrum yazın serin, kışın ılıktır. Işığı karşı duvarın tavanla keşiştiği yerdeki mini camlardan alır. Bazı evlerde bodrum, o dönem oldukça yaygın olan “evlatlık yardımcı”ların yatak odasına dönüştürülür.

Girişte solda ise L biçiminde bir salon-salomanje bölümü vardır. Pencere geniş pervazlı ve iki çerçevesiz-iki camlı olarak düzenlenmiştir. Öyle ki, iki cam arasına biblo, pencere çiçeği yerleştirmek mümkündür.

Üst katta ise sağda bir teras odası, yanında büyük yatak odası ve iki küçük odayla, iki balkon yer alır. Ayrıca küvetli bir banyo ve tuvalet vardır.

“Bahçe Kent”te Yeni Hayatlar

Bahçelievler ile bir “bahçe kent” projeksiyonu hayata geçirilir. Kurulan yeni semtte, “yeni bir hayat” için kapalı ve yazlık sinemalar, PTT, karakol, çarşı, pazar yeri, eğlence-soluklanma mekânları, çocuk bahçesi, çocuk kütüphanesi, hatta tenis kortları vardır.

1945 yılında ise 42. Sokak’ın 4. Cadde ile keşiştiği alanda Bahçelievler İlkokulu (şimdi Nebahat Keskin İlköğretim Okulu) hizmete girer.

Eski 35. Sokak ile 29. Sokak köşesindeki Çocuk Kütüphanesi de, mahalle çocuklarının, özellikle Doğan Kardeş, Resimli Bilgi Ansiklopedisi, Jules Verne'in romanları için kapısını çaldığı bir mekân olur.

Bahçelievler İlkokulu'nun bahçesine yerleştirilen iki teneke damlı baraka ise ortaokul kısmıdır. Ortaokulu orada bitirenler, lise öğrenimini genellikle 1955 yılında kurulan Bahçelievler Deneme Lisesi'nde sürdürür. Bahçelievler Ortaokulu, 1959'da Ankara Cumhuriyet Lisesi'ne dönüştürülür. Okulun müdiresi Saadet Ülgenalp'dır.

Burada bir parantez açmak gerekiyor. Atatürk, Deneme liseleri, TED Koleji ile geleneksel çekişmeleri, ünlü mezunları, '68'lerde, '70'li yıllarda siyasi hareketliliği ile Cumhuriyet Lisesi, semt hatta şehir efsanelerinin de merkezlerinden birisi olur giderek. Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) Aralık 1969'daki genel grevine Cumhuriyet Lisesi öğretmenlerinin de bir bölümü katılır. Öğrenciler de bu boykota destek verir. '70'li yıllarda ise Cumhuriyet Lisesi'nde ilk örgütlü öğrenci boykotu yapılır. Lise bahçesinde bir öğrenci silahlı saldırı sonucu boynundan yaralanınca, 1976 baharında öğrenciler boykota gider.

Cumhuriyet Lisesi'nin kendine özgü bağımsızlığı, bir dönem sigara içen öğrenciler için, "Bari izmaritleri yere atmasınlar" nevinden bir çözümlü beraberinde getirir. Tuvaletlere, içi kum dolu tahta, dikdörtgen kül tablaları konur.

Cumhuriyet Lisesi'nin bir özelliği de, "Hava Harp Okulu'ndan sonra en çok havacı yetiştiren okul" olmasıdır. Lisede 1964 yılında kurulan Havacılık Kolu, özellikle paraşüt dalında bir çok ismi yetiştirir.

7. Cadde'nin İlk Hâlleri

Semtın ana mekânlarından birisi Bahçelievler 7. Cadde'dir. Çarşı Durağı'nda siyah smokin tarzı ceket, beyaz gömlek, siyah papyonlu garsonların çalıştığı Kokteyl Restoran açılır. Şiş köfte, piknik köfte, patates köftesi, bonfilesi ile ünlü olan içkili aile salonunda, Arnavut ciğeri, Rus salatası, zeytinyağlı enginar, fasulye pilaki gibi alaturka ve alafranga tatlar bir aradadır.

Kokteyl'in yanından Emek Mahallesi'ne çıkan sokağa girdiğinizde, elektrikli ev eşyaları, bisiklet, mutfak eşyaları başta olmak üzere bu türden hemen her şeyin satıldığı Cevher Ticaret, ilerisinde müdavimleriyle de

rengahenk Ahu Kiraathanesi, karşısındaki sırada dönemin nadir şarküterilerinden Besi Çiftliği, Singer Mağazası, Küçükevler, Gülen, Ayhan ve Sondurak eczaneleri, fotoğraf stüdyoları yer alır. Yine Çarşı Durağı'nda Dinlenme Kiraathanesi, 7. Cadde ile 6. Cadde köşesinde "Türeyenler Kebapçısı" vardır. 7. Cadde'den Son Durak'a ilerlediğinizde ise Saatçi Yadger Adi, marangozhane, kundura tamircisi... Balıkçılar, kiraathaneler, yufkacı, banka şubeleri... Güneri Tecer'i andıran zarif, her zaman temiz siluetiyle Diş Hekimi Orhan Aklan'ın muayenehanesi, ekmek fırını, muhtarlık, Seda, Akalın Pastanesi ve Düşün Salonu ile Pilatin Bilardo Salonu kurulur peş peşe.

İlk "AVM"nin Gizlenen Poşeti

Cami Durağı'nda ise iki katlı yapısıyla ilk AVM'lerden GİMA vardır. O dönemlerde barkot, kamera vb. olmadığı için, semt çocuklarının ergenlik kleptomanisine bağlı büyük boy Nestle çikolatası hırsızlığı bezdirmiştir GİMA'yı.

Oradan alışveriş etmenin farklı bir "çekincesi" de, GİMA baskılı poşetleri mahalle bakkalının görmesi ihtimalidir.

Yeni kurulan semtin, herkesin tanıdığı tek postacısı ve sokaklara dağılan 4 bekçisi vardır.

Bahçelievler'in ana merkezlerinden diğeri de, eski 42. Sokak ve 3. Cadde'dir. 42. Sokak'ta Taç Kitabevi ile aynı sırada Saray Kebapçısı, Kaptan Tuhafiye ve Konfeksiyon, Ful Kebap, Turan Ayakkabı, Kuru Temizleme, Kasap Bekir, Figaro Pastanesi, Karbüratörcü Necdet, Kuaför Erol ve Kuaför Sami, Erkek Berberi, Kaktüs Züccaciye, Metin Bakkal yer alır.

Üçüncü Cadde'de bugün PTT, Telekom'un olduğu köşede Bahçelievler Polis Karakolu, Pelikan Pastanesi, Et Balık Kurumu, karşısında sırayla toprak zemini boydan boya halı gibi ay çekirdeği kabuklarıyla kaplı yazlık Zevkli Sinema, Dedeman Sineması, eski 42. Sokak'ta Renkli Sinema, MHP Genel Merkezi ve Burhan Gönentür'ün kurduğu üç katlı Özel Gönen İlkokulu vardır.

Bahçelievler 1. Cadde'de ise İnzibat Karakolu (Bahçelievler Askerlik Şubesi) kurulur.

Mumya'nın İntikamı ve Yanan Renkli Sinema

Akşam saatlerinde komşu ziyaretleri dışında sokaklardaki hareketliliğin ana nedeni ise, semt sinemalarıdır. Mahallelinin yürüyüş kolları, tanıdıklarla karşılaştığında "Siz de mi sinemaya, üstat?" sorusu eşliğinde bü-yüyerek uzanır, Bahçelievler'deki yazlık Zevkli Sinema ya da Renkli Sinema'ya.

Sinemaya giden gruplar ise, 10-15 yaşında çocuklar, 35-40 yaşlarında ana-babaları 60 yaş civarında büyükanne-büyükbabalarından oluşur genelinde. Bebek arabalarıyla yazlık sinemaya getirilip, sandalyenin yanında sallanan bebelere de rastlanır ara sıra. Üç kuşağı -homurdanmadan- birleş-tiren bir perdedir, o zamanlar sinemalar.

Kapalı sinemada 1 Eski Türk Lirası ile hem birinci (duhuliye) bilet, hem de markasız "beyaz gazoz" ile beyaz leblebi alınır, "Zevkli" anlara tam donanım katılabilir. Günümüzün AOÇ üzüm suyu şişelerinde satılan gazozu, içine leblebi atarak içmek ise sinemalı dönemin avangart stilidir. Frigo Buz ise biraz daha yüksek fiyatıyla, ekstra sayılır.

Renkli Sinema, bir gün aniden yanar. Bir daha da açılmaz. Hangi film oynuyordu dersiniz, "sabotaj" kuşkularının da dile getirildiği yangın sırasında oynayan filmin adı "Mumya'nın İntikamı"dır...

Sonraki yıllarda Bahçelievler Son Durak'ta, bugün Arı Stüdyosu'nun bulunduğu yerde açılan Arı Sineması ise, dev lame perdesi, geniş, konforlu salonu, yanındaki Arılar Pastanesi ile tam bir efsane yaratacaktır. Anthony Quinn'in "San Sebastian'ın Topları" filmiyle, biletleri karaborsadan alınan görkemli bir açılışla hizmete giren sinema, 600 kez perde açan Hisseli Harikalar Kumpanyası gibi müzikallerin, büyük konserlerin de mekânı, mahallede yeni yürüyüş kollarının adresi olacaktır.

"8"de Panayır ve Motokros

Emek 8. Cadde'de ise yazlık Kırlangıç Sineması ve eski 71. Sokak ile 8. Cadde'nin kesiştiği yerdeki Yıldız Düğün Salonu, hareketliliğin olduğu yerlerdir. Yıldız Düğün Salonu, '70'lerde Timur Selçuk, Ruhi Su konserleri, Hasan Hüseyin'li şiir dinletilerinin de merkezi olacaktır.

8. Cadde'de bugün Tusso Bloklarının bulunduğu yer ise bir tür panayır alanıdır. İp cambazları, jonglörler, palyaçolar, sihirbazlar, ayı oynatan-

larla mini bir sirkin kurulduğu alanda, manzarayı macun, dondurma, pamuk şeker, koz helvası satan, "Kader, kısmet 5 kuruşa!" nidasıyla en büyük hediyesi genellikle büyük çikolata olan ikramiyeler çeğtiren (kazıtan) satıcılar tamamlar. Aynı arazide, nefes kesen motokros gösterileri, turnuvaları da yapılır. Tam bu noktada, dönemin Bahçeli-Emek atmosferine homurtularıyla yerleşen motosiklete de değinmek gerek.

Sinemadan hayata yerleşen "müzikal"lerin başında '60'ların ikinci yarısında "West Side Story (Batı Yakası'nın Hikâyesi)" gelir. James Dean'e yetişemeyen kuşaklar için "asi gençlik", başrolde Nathalie Wood'un oynadığı o filmdeki gençliktir aslında. Özellikle Maria şarkısı, dillerdedir...

Mahallelerde "ıslıklı parola"larla arkadaşları sokağa çağırarak, deri ceket, çoğu kez ve iyi ki aksesuar olarak kalan sustalı, motosiklet ve mahallelerin ateşli gençlik grupları biraz da o rüzgârla katılır hayata.

3.5'lük Jawa ve Atmacalar

Dönem filmleriyle de rüzgârı arkasına alan "motosikletli gruplar" açısından da Bahçelievler efsanesinin adresidir. Motosikletli gençlerin merkez üssü ise 42. Sokak'ta Kaptan Konfeksiyon ile komşu "Cino Kiraathanesi" dir.

Motorize grubun adı "Atmacalar"dır. Lideri de, geçirdiği motosiklet kazası nedeniyle beline platin yerleştirilen Tanju'dur. Dönemin tek Harley Davidson'ı da Tanju'dadır zaten. Grubun önde gelenleri Arif, Yılmaz ve diğer arkadaşların da 3.5'lük (350 cc.) bordo Jawa motosikletleri (o motorlara manda kafa da derlerdi galiba) vardır. Tanju'nun iki kişilik siyah cabriole Triumph otomobili de Bahçeli-Emek caddelerinde efsaneyi tamamlar.

Arkaya taranıp, yukarıya doğru kıvrılmış Elvis, Cliff Richard, özellikle Johnny Hallyday (ne çok "n", "l" ve "y" var isminde değil mi; belki Amerikan olmak için) saçlarıyla gerçekten yakışıklı, afili gençlerdir hepsi. Aralarında Elvis'e ikizi gibi benzeyen arkadaşları ise, "Sincaplı Çocuk" olarak da anılır. Gömlek cebine ince zincirle bağlı bir sincap taşır çünkü.

Cino'nun müdavimleri arasında Savaş Erdoğan ve kadim arkadaşı Bulut da vardır. Altında bilardo ve bir dönem pinpon masaları bulunan kahvenin mozaiği Cumhuriyet Lisesi'nin bitirimleri ve Siirt Talebe Yurdu'ndan gençlerle tamamlanır.

Aslında, motosikletin sokaklarda estiği dönemlerden çok önce, en sıkı gösteri Lunapark'tadır: Motosiklet üstüvanesi...

Üstüvane, her ne kadar döngüsüyle pervaneyi, hızıyla uçuk pervanesini hatırlatan bir sözcük olsa da "silindir" demektir aslında. O "merkezkaç kuvveti" dışında akla ziyan gösteride motosikletçi son hız silindirde döner ve nefes kesen gösterisini yüzünü Türk bayrağı ile kapatarak attığı turlarla noktalar.

Motosiklet hevesi, Emek 4. ve 8. Caddede bisiklet kiralayan işyerlerinin Mobilet kiralamasıyla çocukların da gazını alacaktır.

İçi Senden Dışı Benden

Emek'e yeniden gelmişken, dönemin başka bir trendine geçebiliriz. 4. Caddenin ortasındaki Şişman Pasthanesi'nden 60. Sokak'a doğru indiğimizde, eski 67. Sokak'ın başında, adını kestiği sokaktan alan meşhur "Pide 60" vardır. "Kendin getir, kendin ye", "İçini sen getir-dışı fırından" gibi sloganlar moda değildir '70'li yıllarda henüz. Hedef kitle filan da yoktur zaten, insanların ihtiyaçlarını kendi mahallesinde tabanvay menziline çözdüğü o dönemlerde. Her dükkânın menzili göz hizasıdır anca.

Ama hamuru, yumuşaklığı, tadı, ertesi güne kaldığında kurumamasıyla gerçekten pidesi efsanedir mekânın. Öyle ki, evde içi hazırlanan pidelerin sayısı bol tutulur, mutlaka ya ertesi güne -tazeliğini yitirmeden, sertleşmeden- artar, ya da konu-komşuya ikram olarak yolların (Ayşe teyzeler pide yollamış, evde bir bayram havası).

Herkesin "İç"i Kendine Kıymetli

Emek-Bahçeli sakinleri özellikle hafta sonunda ellerinde bir tencere ya da tepsi ile kuyruğa girer, karşılardaki fırına atılan pidelerin bir an önce bitip, sıranın kendilerine gelmesini bekler. Kimse, hazırladığı o "pide iç"ini bırakıp gitmez. "Ya, başka 'iç'le karışır, karıştırılırsa" kaygısı ya da bu kaygıyı abartan ebeveynlerin sıkı sıkı tembihi vardır.

Herkesin "iç"i kendine kıymetlidir, o zamanlar. Hazırladığı "iç"e ekstra lezzet eklemek isteyenler, fırından çıktığında üzerine kırılmak üzere yumurta ya da pidenin üstüne boylu boyunca yatırmak için acı sivri biber de getirir.

Fırına giderken, tencerenin yanı sıra, yanlarında okunmuş gazeteler de getirir kuyruktakiler (ki bakılmış değil, “okunmuş gazete” sanırım daha çoktur o zamanlar). Fırından çıkan pidelerin üzeri önce sapı uzun bir tel fırçaya öbeklenmiş Sana yağıyla cilalanır, ardından da o gazetelerle paketlenir. Maliyeti bölüşerek azaltmanın bir başka tezahürüdür, paket kâğıdını (yani gazeteyi) getirenin üstlenmesi.

Baba Takımından Küçük Bey'e Yelek

Ki o yıllarda, her şeyden biraz fazla, “plus” çıkarmak şarttır. Evin babası takımlik kumaş alır, terzi küçük beye de bir yelek çıkarır mesela. Anne yün alır, hırkaya -bir örnek- bir bere de eklenir son anda. Haşlanmış kuru fasulyeden, amcabeyin rakısının yanına bol sirkeli-soğanlı bir tabak piyazlık, perdelik kumaştan da onunla takım bir su küpü örtüsü çıkar.

Hâli vakti yerinde olup da sobadan kalorifere terfi edenler, mutfak tezgâhından artan damarlı Afyon mermerinden radyatöre de raf kestirir. Üstüne halka küpeli Arap kızı (ki duvara asılan apliği de vardır), 7 tane sıralandığında, ev sahibi olunacağına inanılan, büyükten küçüğe fil kerwanı “biblo”ları, resim çerçeveleri, İş Bankası kumbarası filan koymak için.

Mebusevleri ve “SimCity Oyunu”

Bahçelievler ile Emek'i ayıran 4. Cadde'nin başlangıcındaki arazide, 1940'lı yıllarda kurulan Dikmen Yapı Kooperatifi daha sonra '50'li yıllarda İsrail Evleri adıyla semt hayatına katılır. Çok katlı ve 5 sokağıyla yan yana bloklar hâlinde uzanan site, İsraili inşaat şirketi Solel Boneh tarafından yapıldığı için o adı almıştır.

Üç katlı evler, 150 metrekare 4+1, 125 metrekare 3+1 ve 90 metrekare 2+1 bahçe katıyla dönemin “kısa boylu” ama lüks apartmanlarıdır. Birçok mebus, bakan, sanatçı orada ikamet eder. Hülya Avşar'ın da '60'lı yıllarda ailesi Ankara'ya göç ettiğinde ilk yerleştikleri ev, İsrail Evleri eski 78. Sokak'tadır.

Bahçelievler'de kurulan bir site de, Son Durak'ta 1958 yılında oluşturulan Eser Sitesi Kooperatifi'dir. Yerleşim 1966 yılında başlar.

Bölgedeki yerleşimlerin Beşevler'den Tandoğan'a ulaşan üçüncü sacayağı da Mebusevleri'dir. Kooperatif, CHP ve DP'li milletvekilleri tarafın-

dan 1940'lı yıllarda kurulur. Adını da öyle alır. İki katlı, geniş bahçeli, müstakil evlerin bir bölümünün müteahhitliğini, yazar Abdullah Ziya Kozanoğlu yapar. Ve "SimCity" bilgisayar oyunundaki gibi, her sokağa çınar, kestane, akasya ağaçlarının sadece tek türü dikilerek "doğal simetri" de yaratılan bir semt oluşur.

Mebusevleri, Tandoğan Meydanı ile bütünleşir. Meydanda ise Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'in sürgüne yollayıp, bir açık hava deposunda demonte halde çürümeye terk ettiği havuzu, fiskiyesi ile de ünlü Su Perileri Heykeli vardır.

Burada bir parantez açmak gerek. Su Perileri'nin hikâyesini de, Hürriyet Gazetesi Bölgeler Yazı İşleri Koordinatörü Ateş Yalazan'dan dinleyelim:

Sürgüne Giden Su Perileri

O zamanlar Kızılay yoktu. Tosbağa Yatağı deniliyordu oralara. Yıl 1924'tü. Şehremini Asaf Bey, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Çankaya Yolu üzerine yerleştirdi onu. Avrupa malı fiskiyeli havuzlardan en görkemliydi. Havuzun ortasındaki heykel bronzdan dökülmüştü, üzerinde Su Perileri ve Eros figürleri vardı. 1925 ile 1930 yılları arasında, Ankaralılar yeni gelişmeye başlayan bu bölgeye gelir, havuzun etrafında dinlenirdi. Özel olarak oluşturulmuş bir platformda, bugün adı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olan Riyaset-i Cumhur Müzikası konserler verirdi. Gazi'nin de bu havuzun etrafında oturduğu, konserleri dinlediği anlatılır. Daha sonra 1930'larda Güven Park planlanca bu heykel de bugün Gençlik Parkı'nın bulunduğu Ulus kapısındaki çukurluğa konuldu. Bir süre sonra Hacettepe Parkı'na taşındı. 1950'lerde bu kez, o parkta akşamüstlerini serinletti. Ardından Tandoğan Meydanı... Heykel, Ankaray inşaatı nedeniyle geçici olarak kaldırıldığı depodan bir daha çıkmadı. Ta ki, geçen yıl CerModern'de yerini bulana kadar...

Mahalleye Giren Amerikan Stili

Bahçelievler, İsrail Evleri, Mebusevleri'nde siyasilerle, üst düzey Ankaralılar'ın iç içe yaşadığı dönemler sürerken, semte Amerikalılar da yerleşmeye başlar.

Bahçelievler'in bitiminde Tuslog, Jusmat ve Emek eski 90. Sokak'taki binalarıyla semt halkının "Amerikan Üssü" olarak andığı yerlerde çalışan Amerikalılar, özellikle Bahçelievler'e yoğun ilgi gösterir. Ve semt sakinleri,

ilk kez gördükleri, giderek yaşamlarına da giren “şey”lerle karşılaşır. Bluejeanler, ince fitilli kadife kotlar, küçük yakalı, yakası düğmeli ekose, kareli gömlekler, henüz adı konulmamış sweatshirtlar, askerî parkalar, omuzdan askılı bez çantalar, sırt çantaları, montlar, botlar, Converse, Sneaker, Loafer ayakkabılar, metal (kovboy stili) tokalı, geniş deri kemeler gençlerin giyimine yansımaya başlar (“Amerikan traşını” da unutmamak lazım). Ayrıca, poşetlerdeki toz meyve suları, “Amerikan kahvesi”, farklı kola ve gazozlar, çikolatalar, hatta kutu kutu sakızlar, ketçap, hardal “mahalle”yi yeni tatlarla tanıştıır.

Amerikalılar’ın Türkiye’den ayrılırken sattıkları buzdolapları, çamaşır makineleri, radyolar, pilli pikaplar, makaralı teypler, koltuklar, formika masalar, payreks tabaklar da evlerde başköşelere kurulur.

Amerikalı komşuları olan çocuklar da artık, hiç görmedikleri, hatta hayal bile edemedikleri “Made in USA” oyuncaklarla yepyeni düşlere dalarlar. Ama çoğu imkânsız düşlere...

Yine aynı çocuklar, Amerikalılar’ın içtiği farklı kolaların-gazozların kapaklarını biriktirip “lik” oynarlar, ya da sigara paketlerinin kutuları, çikolata yıldızlarıyla “süslü” koleksiyonlara başlarlar.

O yıllarda gazoz-kola nevinden sadece düz, teneke kapaklı sade gazozla hevesle talim eden nesil, Amerikan malı “içecek”le küçük yaşta “farklı” tanışmıştır aslında. Okullara dağıtılan ABD malı süt tozuyla...

İzmir Caddesi’nde Amerikan AVM’si

İzmir Caddesi’nin Sıhhiye’ye uzandığı köşedeki “Amerikan Pasajı/Pazarı”, bu “yeni hayat”ın ana alışveriş merkezidir. Askerî bez çantalar, parkalar, botlar başta olmak üzere giyim eşyaları, az da olsa Hergele(n) Meydanı’ndaki Bit Pazarı’na da “düşmektedir.”

Amerikan Pazarı’nda, ABD’li askerlerle, üslerde çalışanların alışveriş ettiği PX’den alıp dükkânlara sattıkları yeni malların yanı sıra, ikinci el giyim eşyaları da hızla satışa sunulur.

“Amerikan düşleri”ne seyahat, sadece ev, giyim eşyaları ile değil, bizzat şehir içi ulaşımın yapıldığı dolmuşlar, taksilerle de yerleşir hayata. 1950-60’lı yılların, o günlerin deyişle “gemi gibi” station (steysin) Chevrolet, Buick, Plymouth, Dodge otomobilleri özellikle Bahçeliev-

ler/Emek-Beşevler-Maltepe-Kızılay-Kurtuluş hattında –rengârenk- boy gösterir.

Dönemin arka lastikleri içe dönük, çarpık bacaklı Skodaları daha çok Bahçeli/Emek-Ulus hattında çalışır. Bahçeli-Kızılay hattındaki Skodaları ise duraktaki gençler “pas” geçip, Amerikan dolmuş beklerler. Onların 45’lik pikabı da vardır, üstelik.

Millî Gangsterin Ankara Plakası

Emek’in ana dolmuş muhabbeti ise, şoförün yolculara yönelttiği “4, 8?” sorusuyla başlar. Bu iki rakamla özetlenen sorunun açılımı, “4. Cadde’den mi gidelim, 8’den mi?” dir, aslında.

Ama bazı yolcular o soruya, o mahut esprinin çarpım tablosu ile yanıt verir; “32” ...

Beşevler’e gelince şoför soruyu yöneltir ve yolcu çoğunluğuna göre ya 8. Cadde’ye yönelir, ya da 4. Cadde’den girip, eski 71. Sokak’tan 8. Cadde’ye döner. Oylamada “azınlık”ta kaldığı için sona da kalan yolcu, ara sokaktan yeni müşteri turuna başlamak yerine, Bahçeli-Emek turu atan şoförün of-pofuna eşlik eder.

Yani her gün referandum, her gün ulaşımda yurttaş demokrasisi vardır bir bakıma (ki, “Emekli”ler bugün emekli de olsalar, bu gelenekle büyüdükleri için (de), öyle tepeden inme isim değişikliklerine, 4. Cadde’nin adının Kazakistan, 8. Cadde’nin adının Bişkek yapılmasına filan hala pek itibar etmezler).

O yılların Amerikan araba tutkusu, her zaman “masum” seyretmez. 1961 yılının temmuz ayında, yüzüne kadın çorabı geçiren bir soyguncu, seri banka-benzinlik soygunlarına başlar. İlk soygununun ardından “Ankara H- 46 110” plakalı 1959 model yeşil bir “Şevrole” ile kaçır. Artık, mahallede “ilk millî gangster Necdet Elmas” ile ilgili efsaneler dolaşmaya başlayacaktır.

“Gangster”in, Ankara’dan tam 12 Chevrolet çaldığı gazetelere yansır. Ünlü, “Ankara H- 46 110” plakasını da eski Ankara Milletvekili Fuat Seyhun’un Buick’inden çalıp, arabasına taktığı ortaya çıkar.

Bahçelievler’de Darbe Günleri

“Mahalle”, siyasetin ilk darbesini 27 Mayıs 1960’da yaşarken, 1970’lerde Amerikalıları hayata başka biçimde taşıyacaktı.

Önce, DP döneminde “komşuların” arasına keskin ve acı bir partili kutuplaşması girer.

Mehmet Hamurkaroğlu, Bahçelievler Eski 29. Sokak’ta jet sesleriyle uyandığı 27 Mayıs 1960 sabahını şöyle anlatıyor, hatta yaşıyor okuyana:

Uyandıığımızda evimizin üzerinden alçak mesafede gök gürültüsü uğultusuyla jetler uçuyordu. Radyoyu açtığımızda ihtilal duyuruları yapıyordu. O tarihte Cumhuriyet Lisesi’nde orta sondaydım. Evimizin tam karşısında, Eski 35. Sokak’ın köşesinde Çocuk Kütüphanesi vardı. Üç katlı bu bina Lütfi Bey’e aitti. Kendisi de üst katta otururdu. 27 Mayıs’ı sessiz yaşayan sokağımızda öğleye doğru bir hareketlenme oldu. Harp Okulu talebeleri tam teçhizatlı olarak Lütfi Bey’in apartmanını ablukaya aldılar. Sokakta biriken kalabalık neler olacağını merakla beklemeye başladı. Apartmana giriş ve çıkış yasaklanmıştı. Evimiz tam karşıda olduğundan, binanın üst kat penceresinin aralanarak etrafa kuşku ile bakan bir çift gözü görebiliyordum. Bu bekleyiş yaklaşık bir saat kadar sürdü. Kalabalık da gittikçe artıyordu. Sivil plakalı bir araçla gelen sivil ve asker görevliler binaya girdiler. Binadan ayrılırken yanlarında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve eşi vardı. Kıyafetleri şıktı, yüzü bembeyazdı. Araca bindirdiler. Hiç taşkınlık olmadı. Sadece cılız birkaç alkıştan sonra, bir kişi bahçeden kopardığı gülleri Zorlu’yu götüren aracın yan aynasına bağladı. Ve Zorlu uğurlandı...

Zorlu’nun evi Bahçelievler 3. Cadde’de iki katlı müstakil bir villaydı. Gece ihtilal haberini alınca eşi ile birlikte Lütfi Bey’in evine giderek orada saklanmışlar. Lütfi Bey emekli olmadan önce Zorlu’nun makam şoförüymüş. Lütfi Bey’in iki yetişkin kızı ve bir de 5–6 yaşlarında Yıldırım isimli oğlu vardı. O dönem söylentilere göre, küçük Yıldırım sabah sokağa çıktığında arkadaşlarına övünerek, ‘Biliyor musunuz, bizim evimizde Fatin Rüştü Zorlu var’ demiş. Bu haber yayılınca, ihtilâlcilerin de haberi olmuş.

Bahçelievler, İsrail Evleri ve Mebusevleri “DP gözaltı ve tutuklamaları”nı yakından yaşar.

Emek Şubesi'ne Silahlı Soygun

Ardından '68'li yılların sert rüzgârı, "mahalle"ye de yansıyacaktır. Ve mahalledeki Amerikan havası, farklı haberler, olaylarla değişir.

6 Ocak 1969'da, Ankara'nın gündeminde bu kez "06 001 CD" plakalı bir Amerikan arabası vardır. Dönemin ABD Büyükelçisi Robert Commer, Rektör Kemal Kurdaş'ın öğle yemeği daveti üzerine ODTÜ'ye gelir. ODTÜ öğrencileri Commer'in Cadillac marka makam arabasını önce ters çevirir, sonra da benzin dökerek yakar.

12 Mart darbesine giden yolda, 11 Ocak 1971 Pazartesi günü, 4. Cadde'nin başında yeni açılan İş Bankası Emek Şubesi soyulur. Saat: 16.10'da görgü tanıklarının sonradan gazetelere yansıyan ifadesiyle "Uzun boylu, zayıf, parkalı, sarkık bıyıklı 30 yaşlarında bir şahıs" bankayı dolaşır, etrafa bakıp dışarı çıkar. Dört-beş dakika geçmeden yanında üç kişiyle yeniden bankaya girer. Gerisini o günün Hürriyet Gazetesi'nden okuyalım:

Soyguncuların elebaşı olduğu sanılan uzun boylu şahıs, veznedar Muammer Karahan'a dönüp, 'Kasadaki paraları sökül bakalım!' demiş, veznedar verdiği 124 bin lirayı aldıktan sonra teşekkür edip dışarı çıkmıştır.

15 Şubat 1971'de Balgat'taki ABD üssünde görevli Amerikalı Çavuş Jimmy Ray Finley kaçırlır. Çavuşu kaçırınlar, 17 saat sonra cebine taksit parasını da koyarak serbest bırakırlar.

Cumhuriyet Lisesi'ne Çay Kutusunda Bomba

17 Şubat 1971 Çarşamba günü Cumhuriyet Lisesi, eski 60. Sokak'a bakan duvarının kıyısında patlayan bombayla geçer ajans haberlerine. Hem o okulun öğrencisi, hem de yakın komşusu olarak bizzat tanık olduğum bir olaydır. O zamanlar oturduğumuz ev Cumhuriyet'e 15-20 metreydi; 60. Sokak 124 numara...

Patlamayı duyunca koşmuştuk. Yaralanan iki çocuğu göremedik. Ama derisi sıyrılmış, kopan bir parmak, duruyordu yerde. Ve bombanın yerleştirildiği, parçalanmış Altınbaş teneke çay kutusu.

Biri 13, biri 14 yaşında iki ortaokul öğrencisi... Kolları, elleri kopmuştu. İsimlerini de unut(a)madım: Adıgüzel Yenilmez, Güçlen Özgenç.

Patlamada, paralelimiz 72. Sokak'ta 66 numaralı apartmanın kapıcılığını yapan ailenin küçük çocuğu Yenilmez'in parmakları kopar. Cumhuriyet Lisesi Orta Kısım 1-E öğrencisidir. Özgenç ise karnından ağır yaralanır. Gülhane Hastanesi'nde ölümle pençeleşirler bir süre. Sonra dönerler hayata, eksik, yaralı...

Üç hafta sonra 5 Mart'ta, THKO Balgat'taki Tuslog tesislerinden 4 Amerikalı askeri kaçırılır ve 6 milyon lira fidye istenir. Ertesi gün, 6 Mart 1971 Cumartesi günü, 25 bin polis ve jandarma ODTÜ'yü basarak arama yapar ve büyük bir çatışma çıkar. 8 Mart Salı gecesi 23.15'te kaçırılan 4 Amerikalı, Gölbaşı'nda bırakılır.

Yedi yıl sonra, 8 Ekim 1978'de, Bahçelievler 15. Sokak'ta, 56 numaralı evin 2. dairesinde, tüm Türkiye'yi sarsan bir katliam yaşanır. Yedi TİP'li genç, vurularak, boğularak vahşice öldürülür. 15. Sokak'ın devamında, yine bir suikasta kurban giden Muammer Aksoy Caddesi uzanır. Aşağı doğru indiğinizde, Muammer Aksoy, başka bir caddeye yaslar sırtını: Bahriye Üçok Caddesi'ne... İlki kurşun, ikincisi bombayla öldürülen iki aydının ismini taşır o caddeler. Şimdi tüm sokakların numaraları, caddelerin isimleri değişti. Ama hepsi hâlâ, Bahçelievler'in yaralı tarihidir.

Yaşar Sökmensüer: Ankara'da doğdu. Cumhuriyet Lisesi'ni bitirdikten sonra, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümü'ne girdi. Mezun olduktan sonra bölümde asistan olarak görev yaptı. Toplumsal Refah Sosyolojisi konusunda yüksek lisansını tamamladı. Bölümde 4 yıl süreyle öğretim görevlisi olarak ders verdi. YÖK Yasası'nın ardından yapılan uygulamaları protesto ederek, 1983 yılında üniversiteden ayrıldı. Liseli Gençliğin Sorunları ve Türk Toplum bilimcileri isimli iki ortak kitap çalışması yayınlandı. Veri Araştırma kamuoyu araştırma şirketinde ve Aktüel Dergisi'nde editör olarak çalıştı. 1993 yılından beri çalıştığı Hürriyet Gazetesi'nde hâlen Bölge Koordinatörü ve yazar olarak görev yapıyor.